

Atlantic Council

ترکیه نگرانی‌های ایران را در نظر می‌گیرد

جورجیو کافیهرو
استاد دانشگاه
جورجتاون

گردش سوریه به سمت ترکیه بعد از آن اتفاق افتاد که آنکارا در پی جنگ ۲۰۲۰ قره‌باغ هم توانست در قفقاز جنوبی هم توانست جایگاه خود را تقویت کند. وضعیت جاری قره‌باغ نمایان‌گر قدرت اتحاد جمهوری آذربایجان و ترکیه است و در عین حال نگرانی‌های ژئوپلیتیک و امنیتی جدی برای ایران ایجاد می‌کند. ترکیه مصمم است که کمک کند تا شورشی اسلام‌گرای سابقه‌ی که امروز حاکم دمشق شده است، کنترلش بر کل سوریه را تقویت کند. آنکارا به صورت بالقوه امکان تشکیل یک حکومت یکپارچه طرفدار ترکیه را در سوریه ممکن می‌داند که همسوی با منافع بلندمدت آنکارا باشد. ترکیه نگران بود که ایران حمایت خود را در اختیار گروه یگان‌های مدافع خلق (YPG) بگذارد که با حزب کارگران کردستان (PKK) ارتباط دارد. ترکیه بیشترین نگرانی را نسبت به این گروه‌ها از لحاظ امنیتی دارد. ترکیه در عین حال شرایط در لاذقیه، طرطوق و دیگر نقاط غربی سوریه را رصد می‌کند. اگر سوریه تجزیه شود، ممکن است یک کشورک علوی‌مذهب تحت حمایت ایران در این مناطق شکل بگیرد که بخش اعظم سواحل سوریه را یا مدیترانه قطع می‌کند. هر اندازه هم که ترکیه به هزینه‌های ایران و روسیه توانسته‌باشد در سوریه قدرت کسب کند، آنکارا می‌داند که تهران همچنان در سوریه پیاسد کارت‌هایی برای بازی دارد که می‌تواند ترکیه را به چالش بکشد و دولت جدید سوریه را همزمان با دوره انتقالی شکننده در این کشور جنگ‌زده، تضعیف کند. در این چارچوب، ترکیه و ایران احتمالاً تلاش خواهند کرد تا اجازه ندهند تنش‌های مرتبط با سوریه در روابط دو جانبه‌شان ایجاد خصومت کند و بلکه حتی سعی می‌کنند تا دنبال راه‌هایی برای پیشبرد منافع مشترک از طریق همکاری باشند. ایران و ترکیه در گذشته هم‌زمان با زمینه‌های رقابت و اختلاف‌نظر، با یکدیگر همکاری کرده‌اند. برای مثال سال ۲۰۱۷ ایران، ترکیه و روسیه در فرآیند آستانه برای صلح در سوریه با یکدیگر دیدار کردند. تردیدی نیست که شرایط جدید سوریه با شرایط دوران سال ۲۰۱۷ متفاوت است. اما فرآیند آستانه نشان داد که تهران و آنکارا علی‌رغم تعارض منافع در بحران سوریه می‌توانند به عنوان دو قدرت اثرگذار منطقه‌ای تشریح مساعی کنند و وارد گفت‌وگوهایی شوند که در راستای پایان دادن به بحران طراحی شده است. هر چند فرآیند آستانه نتوانست بحران سوریه را پایان دهد، اما نباید از حق گذشت که گفت‌وگوهایی آستانه از میزان خشونت در سوریه کاست. سیاست خارجی اسرائیل در خصوص سوریه پیاسد ممکن است بتواند باعث شود که منافع ایران و ترکیه در خصوص سوریه همسوتر شود. در این شرایط روشن نیست که ادبیات ضد اسرائیلی رجب طیب اردوغان، رئیس‌جمهور ترکیه تا چه اندازه ممکن است به اقدامات عملی تبدیل شود. با این حال ترکیه و سوریه به دنبال امضای یک پیمان امنیتی هستند که در قالب آن ممکن است پایگاه‌های هوایی نظامی ترکیه در مرکز سوریه ایجاد شود. چنین اقدامی می‌تواند به تنش‌ها میان ترکیه و اسرائیل دامن بزند. حتی اگر رویارویی نظامی ترکیه و اسرائیل در سوریه در حال حاضر دور از ذهن باشد، باز هم افزایش شکاف و اختلاف میان این دو متحد آمریکا به نفع ایران تمام خواهد شد. کیدعون صغر، وزیر خارجه اسرائیل به تازگی ترکیه را متهم کرده است که اجازه می‌دهد کمک‌های مالی ایران به حزب الله لبنان برسد. اگر این ادعا درست باشد، معنایش این است که ترکیه به ایران کمک می‌کند که نفوذش را در شرق مدیترانه حفظ کند. ایالات متحده هم به تازگی یک شرکت ترکیه‌ای و مدیرعامل آن را به دلیل «ایجاد حمایت مالی جدی» برای شبکه مالی بین ایران و حزب الله لبنان تحریم کرد. برخی از تحلیل‌گران معتقدند که بعد از سقوط اسد، تهران ممکن است آسمان ترکیه را به عنوان گزینه جایگزین برای دسترسی هوایی به حزب الله لبنان مورد بررسی قرار دهد اما مشخص نیست که ترکیه هرگز حاضر به پذیرش چنین نقشی برای ایران و حزب الله لبنان باشد. دوره انتقالی شکننده در سوریه می‌تواند نفوذ منطقه‌ای آنکارا را تقویت کند ولی همزمان باعث ایجاد پیچیدگی‌های بیشتر در رابطه حساس ترکیه و ایران می‌شود. ترکیه منافع بسیار زیادی در این رویه دارد که از تنش با ایران اجتناب کند و احتمالاً همزمان با اینکه تلاش خواهد کرد تا توازن جدید قوا را در سوریه حفظ کند در عین حال گفت‌وگوهای ثمربخشی را با ایران در پیش خواهد گرفت و تلاش می‌کند تا نگرانی‌های امنیتی ایران را در نظر بگیرد.

رقبای شام

چرا آنکارا نسبت به نفوذ مجدد ایران در سوریه نگران است؟

شهاب شهسواری

خبرنگار گروه دیپلماسی

پس از سقوط نظام بشار اسد و فتح دمشق توسط شبه‌نظامیان تندروی متحد ترکیه در سوریه، مقام‌های ترکیه به تدریج موضعی تندتر و خصمانه‌تر نسبت به تهران اتخاذ می‌کنند. هاگان فیدان وزیر خارجه ترکیه به تازگی در مصاحبه‌ای با شبکه خبری الجزیره قطر تلویحاً تهدید کرده است که اگر ایران از گروه‌های مخالف هیئت حاکمه جدید سوریه حمایت کند، ترکیه نیز از مخالفان حکومت ایران حمایت خواهد کرد. وزیر خارجه ترکیه در گفت‌وگوی خود با الجزیره ایران را به حمایت از گروه‌های مسلح کرد متهم کرد و مدعی شد که تهران با تأمین منابع مالی و تسلیحاتی برخی از این گروه‌ها، موجب تضعیف امنیت منطقه‌ای شده است. وی مشخصاً به حمایت ایران از نیروهای کرد سوریه (یگان‌های مدافع خلق YPG) و همچنین روابط آن با گروه‌های مسلح در شمال عراق اشاره کرد. فیدان در این رابطه گفت: «گروه تروریستی پ.ک.ک و شاخه‌های آن، از جمله ی.پ.گ، حدود یک‌سوم خاک سوریه، از جمله شهرهای عرب‌نشین و منابع نفت و گاز این کشور را در اختیار دارند. این گروه‌ها از این منابع برای تأمین مالی فعالیت‌های خود در ترکیه، عراق و ایران استفاده می‌کنند. ایران نیز در برخی موارد، به این گروه‌ها کمک‌هایی ارائه داده است.» وزیر خارجه ترکیه همچنین تأکید کرد که حمایت ایران از گروه‌های مسلح کرد، نه تنها ترکیه را تهدید می‌کند، بلکه امنیت خود ایران را نیز در معرض خطر قرار می‌دهد. وی خاطر نشان کرد که «ایران باید در سیاست‌های خود تجدیدنظر کند و از هرگونه حمایت از گروه‌های تروریستی که امنیت کشورهای همسایه را تهدید می‌کنند، دست بردارد.»

ترکیه که بعد از ۱۳ سال تلاش و صرف هزینه‌های کلان توانسته است با حمایت از نیروهای نیابتی و گروه‌های شبه‌نظامی سلطه خود را بر سوریه تثبیت کند، حالا به شدت نگران است که دستاوردی را که به سختی به دست آورده است به سادگی به قدرت‌های رقیب منطقه‌ای واگذار کند.

▼ نگرانی از همکاری ایران و کردها

به نظر می‌رسد که ترکیه نگران است ایران بعد از سقوط حکومت بشار اسد، سراغ نیروهای کرد در شرق و شمال شرقی سوریه برود و تلاش کند تا از طریق اتحاد با این نیروها از سلطه کامل گروه‌های تحت حمایت ترکیه بر سوریه جلوگیری کند. پیش از این رسانه‌های ترکیه در گزارش‌هایی از مذاکرات ایران با گروه‌های کرد سوریه برای ارائه سلاح به این گروه‌ها خبر داده بودند. هر چند مشخص نیست این گزارش‌ها تا چه اندازه صحت داشته باشند، اما صرف انتشار این گزارش‌ها نشان می‌دهد که تا چه اندازه آنکارا نگران همکاری ایران با گروه‌های مسلح کرد در سوریه است. به‌ویژه اینکه با روی کار آمدن ترامپ و تهدیدهای ترامپ مبنی بر خروج نیروهای آمریکایی از سوریه، گروه‌های مسلح کرد که زیر چتر «نیروهای دموکراتیک سوریه (SDF)» تحت حمایت آمریکا و در قالب «عملیات مبارزه با تروریسم» فعالیت می‌کردند، از همین حالا به دنبال برنامه جایگزینی برای خروج احتمالی آمریکا از خاک سوریه و قطع حمایت مالی و تسلیحاتی آمریکا هستند. جمهوری اسلامی ایران به‌رغم مشکلات امنیتی که با برخی گروه‌های مسلح کرد در مرزهای غربی دارد، اما به صورت سنتی عموماً رابطه خوبی با گروه‌های کرد عراقی و سوری داشته است.

▼ سلاح کردهای سوریه پس از پیام اوجالان

کردهای سوریه اعلام کرده‌اند که فعلاً برنامه‌ای برای کنار

گذاشتن سلاح‌های خود ندارند. حتی پس از آنکه سه روز پیش عبدالله اوجالان، بنیان‌گذار محبوس حزب کارگران کردستان ترکیه در پیام خواستار زمین گذاشتن سلاح گروه‌های کرد شد، گروه‌های کرد سوریه اعلام کردند که این پیام به حزب کارگران کردستان مرتبط است و با آنها ارتباطی ندارد. صالح مسلم، حزب اتحادیه دموکراتیک سوریه (PYD) شبکه خبری العربیه گفته است: «اساساً اگر حملات به کردها پایان پیدا کند، ما دیگر نیازی به سلاح نداریم.» مظلوم عبدی، رهبر گروه مسلح نیروهای دموکراتیک سوریه که تحت حمایت ایالات متحده آمریکا قرار دارد، گفته است: «پیام مربوط به خلع سلاح، مربوط به حزب کارگران کردستان است و ارتباطی به ما ندارد.» وی با استقبال از پیام اوجالان گفته است: «اگر در خاک ترکیه صلح باشد، دیگر هیچ توجیهی وجود ندارد که ترکیه به ما حمله کند.» اظهارات این دو مقام حزب اتحادیه دموکراتیک، مهم‌ترین گروه مسلح سوریه و نیروهای دموکراتیک سوریه، چتر نیروهای مسلح کرد تحت حمایت آمریکا، نشان می‌دهد که به‌رغم پیام عبدالله اوجالان از زندان، انتظار نمی‌رود که گروه‌های کرد سوریه سلاح خود را زمین بگذارند.

▼ رقابت یک‌دهه‌ای

ایران و ترکیه بیش از یک دهه است که در رقابتی نفس‌گیر برای حفظ قدرت در سوریه قرار گرفته‌اند. تهران و آنکارا هر یک انگیزه‌های متفاوتی برای سلطه و نفوذ در سوریه دارند. تهران سوریه را به‌عنوان یک پل زمینی برای اتصال میان ایران و گروه‌های عراقی متحد ایران با لبنان و حزب الله تلقی می‌کند. استفاده از خاک سوریه برای کمک به مقاومت لبنان، سیاست جدیدی نیست. سال ۱۳۶۱ نخستین گروه از نظامیان ایران برای کمک به مقاومت لبنان علیه اشغالگری اسرائیل به سوریه رفتند. هر چند این مأموریت با دستور امام خمینی لغو شد، اما از همان زمان زمینه‌های همکاری ایران و مقاومت لبنان ایجاد شد که نهایتاً با تشکیل حزب الله لبنان، این همکاری‌ها به اوج خود رسید. در آن دوران ارتش سوریه نیز به صورت مستقیم در سرزمین لبنان به عنوان نیروی حافظ صلح حضور داشت و تهران و دمشق همکاری نزدیکی در مورد لبنان داشتند. در برابر برای ترکیه کنترل سوریه علاوه بر توسعه‌طلبی ژئوپلیتیک به معنای کنترل طولانی‌ترین مرزهای مشترک با یک همسایه و همچنین کنترل بر جمعیت‌های کرد منطقه است. رقابت تهران و آنکارا بر کنترل بر اوضاع سوریه از سال ۲۰۱۱ و در پی خیزش‌های موسوم به بهار عربی در کشورهای منطقه شدت گرفت. پس از آنکه اعتراض‌ها در دمشق آغاز شد، ایران و ترکیه در موضع مقابل یکدیگر قرار گرفتند، ترکیه از مخالفان نظام حاکم حمایت می‌کرد و ایران از حکومت بشار اسد، هر چند تا پاییز امسال اینگونه تصور می‌شد که ایران برنده این رقابت شده و نظام بشار اسد توانسته است با شکست مخالفان قدرت خود را تثبیت کند، اما تحولات ناگهانی و غیرمنتظره در این کشور نشان داد که حاکمیت بشار اسد از درون تهی بود. شورشیان سوریه تحت رهبری ابومحمد الجولانی در عرض دو هفته با سلطه بر حلب و دیگر شهرهای مهم سوریه توانستند خود را به دمشق برسانند و حکومت بشار اسد را سرنگون کنند. این وقایع باعث شد تا صحنه سوریه کاملاً تغییر کند، ایران که بیش از یک دهه در کنار حکومت بشار اسد با شورشیان جنگیده بود به‌عنوان دشمن مجبور به ترک خاک سوریه شد و ترکیه که نیروهای تحت حمایتش بیش از ۶ سال بود در استان ادلب تحت محاصره قرار گرفته بودند، توانست حاکمیت بر دمشق را در اختیار بگیرد.

▼ موعظه و تهدید

اظهارات اخیر هاگان فیدان، وزیر خارجه ترکیه در مصاحبه با شبکه خبری الجزیره قطر، ترکیبی از موعظه‌های اخلاقی و تهدیدهای تلویحی است. فیدان از یک طرف بر همکاری کشورهای

منطقه برای حل مشکلات، تضمین امنیت، رونق و ثروت برای یکدیگر و اجتناب از ایجاد تهدید برای هم تأکید می‌کند، از سوی دیگر حکومت ایران را به حمایت از گروه‌های مخالف تهدید می‌کند. فیدان در این مصاحبه گفته است: «اگر شما بخواهید با حمایت از یک گروه در داخل کشوری دیگر نازاری ایجاد کنید، کشورهای دیگر هم می‌توانند شما را با حمایت از برخی گروه‌ها آزار دهند.» وی در ادامه افزود: «منابع و توانمندی‌هایی که شما (ایران) در اختیار دارید، دیگران نیز در اختیار دارند و اگر می‌خواهید کسی خانه شیشه‌ای شما را با سنگ نزنند، به خانه دیگران سنگ نزنید.»

هاگان فیدان، وزیر خارجه ترکیه در گفت‌وگوی اخیر خود با شبکه تلویزیونی الجزیره با لحنی بی‌سابقه از سیاست خارجی جمهوری اسلامی ایران انتقاد و تلویحاً تهدید کرد که ترکیه ممکن است از گروه‌های تروریستی برای ایجاد نازاری در ایران پشتیبانی کند. فیدان در این مصاحبه گفت: «رویکرد ایران در استفاده از گروه‌های شبه‌نظامی برای پیشبرد دیپلماسی در کشورهای منطقه یک سیاست پرخطر درازمدت است. هر چند ایران در این زمینه پیشرفت‌هایی داشته است، اما هزینه‌های حفظ این دستاوردها [از منافعش] بسیار بیشتر است. ایران باید هزینه‌های بسیار بیشتری بدهد تا دستاوردهایش را در عراق و سوریه حفظ کند.» وزیر خارجه ترکیه در اظهاراتی مداخله‌جویانه مدعی شده است که ایران باید سیاست خارجی خود را تغییر دهد. فیدان در گفت‌وگو با الجزیره گفته است: «هر چند چنین سیاست‌هایی ممکن است در کوتاه‌مدت موفق باشند، اما در درازمدت بار ساختاری سنگینی بر دوش نظام ایران و منطقه باقی می‌گذارد.»

این نخستین بار نیست که پس از سقوط نظام بشار اسد در سوریه، وزیر خارجه ترکیه به سیاست خارجی ایران حمله می‌کند. او چندی پیش هم در مصاحبه با شبکه خبری الحدث سعودی گفته بود که «ایران باید از تحولات سوریه درس بگیرد.» هاگان فیدان در مصاحبه اخیر خود با الجزیره گفته است: «نه اعراب، نه ترک‌ها، نه کردها و نه ایرانی‌ها نباید بتوانند در دیگران مسلط شوند، یکدیگر را آزار دهند یا علیه یکدیگر تهدید باشند.» اظهارات وزیر خارجه ترکیه با واکنش سخنگوی وزارت امور خارجه ایران مواجه شد. اسماعیل بقای‌ها، سخنگوی وزارت امور خارجه ایران در پیامی که در شبکه اجتماعی ایکس منتشر کرد، در پاسخ به اظهارات فیدان نوشت: «جمهوری اسلامی ایران همواره از مقاومت پشتیبانی کرده اما هم‌زمان صادقانه با رفتارهای خلاف قانون و تروریسم مقابله کرده است. ما اولین کشوری بودیم که پرچم مبارزه با داعش و افراط‌گرایی خشن را با دست قهرمان ملی خود شهید سلیمانی بلند کردیم و آنان را در منطقه شکست دادیم. ما اولین کشوری بودیم که با کودتا علیه دولت ترکیه مخالفت و با آن مقابله کردیم. ما از جمله اولین کشورهایی بودیم که از کنار گذاشتن سلاح توسط پ.ک.ک استقبال کردیم و آن را گامی مهم در جهت تقویت امنیت در کشور همسایه خود ترکیه دانستیم. ما در مواضع اصولی خود ثابت قدم هستیم و هر روز از سیاستی به سیاستی دیگر تغییر موضع نمی‌دهیم.» جورجیو کافیهرو، استاد دانشگاه جورج تاون واشنگتن دی‌سی با اشاره به اصطلاح «رقابت همکارانه» که توسط مهران کامروا استاد دانشگاه جورج تاون قطر در کتاب «بازی بزرگ آسیای غربی» برای توصیف روابط ایران و ترکیه به کار رفته است، می‌نویسد: «دو کشور روابط تجاری مهمی دارند و منافع‌شان در مسائل متعددی همپوشانی دارد. موضع آنها از جنگ اسرائیل علیه غزه و بمباران سوریه توسط اسرائیل گرفته تا مخالفت با محاصره قطر بین سال‌های ۲۰۱۷ تا ۲۰۲۱ با یکدیگر مشابه است. ترکیه در عین حال کمک زیادی به ایران کرده است تا آثار تحریم‌های غرب را از بین ببرد. اما در عین حال آنکارا و تهران هر دو علاقه‌مند هستند که نقش و نفوذ روزافزونی در خاورمیانه داشته باشند و به همین دلیل گهگاه شاهد تنش‌های شدید در روابط دو جانبه‌شان هستند.» این استاد دانشگاه می‌گوید: «ترکیه و ایران می‌توانند تنش‌های جاری در مورد سوریه را مدیریت و فکسه‌بندی بکنند و جلوی تبدیل شدن تنش‌ها به خصومت را بگیرند. در عین حال اگر تنش‌ها میان اسرائیل و ترکیه در سوریه بیش از این تشدید شود، آنگاه انگیزه‌های بیشتری ایجاد می‌شود که ایران و ترکیه موضع مشترکی در خصوص سوریه داشته باشند. هر چند که ایالات متحده آمریکا هم علاقه‌مند است که نفوذ ترکیه در سوریه به عنوان مانعی در مقابل ایران عمل کند، اما بعید است که آنکارا حاضر باشد به‌گونه‌ای در مقابل جمهوری اسلامی رفتار کند که کاملاً با دستور کار نسخه دوم سیاست فشار حداکثری تحت رهبری آمریکا همسوی باشد.»

